

บทที่ ๓

จริยธรรมของเทวดาที่มีต่อการพัฒนาชีวิตของสังคมไทย

การวิจัย บทนี้ผู้ศึกษากำหนดเนื้อหา เรื่อง จริยธรรมของเทวดาที่มีต่อสังคมไทย โดยเน้นหลักๆของจริยธรรม โดยเฉพาะความเป็นอยู่ตามธรรมของชาวพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนมาตามแนวของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นชัดว่าเทวดาที่ปฏิบัติธรรมมีผลต่อคนไทยและสังคมไทย จึงถือเอาตามความศรัทธาตามแบบปฏิบัติอย่างไร จะปฏิบัติต่อเทวดาอย่างไร ตามแนวที่ได้กล่าวมาคือเอาหลักพระพุทธศาสนา คือ มีข้อ เนื้อหาโดยหลัก ดังนี้

- ๓.๑ ความสำคัญของเทวดาต่อวิถีชีวิตในสังคมไทย
- ๓.๒ หลักจริยธรรมของเทวดาต่อการดำรงชีวิตในสังคมไทย
- ๓.๓ หลักพรหมวิหารธรรมต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมไทย
- ๓.๔ หลักไตรสิกขาต่อการพัฒนามนุษย์
- ๓.๕ หลักกุศลกรรมทบ ๑๐
- ๓.๖ หลักเทวธรรม

๓.๑ ความสำคัญของเทวดาต่อวิถีชีวิตในสังคมไทย

ก่อนที่จะกล่าวถึงจริยธรรมของเทวดา ใคร่ขอกล่าวถึงความเชื่อของคนไทยต่อเทวดา เพราะเทวดาอารักษ์ปกป้องรักษาหรือเทวดาที่ช่วยคุ้มครองอำนาจอวยชัยให้ โดยเกี่ยวกับวิถีชีวิตในสังคมไทยด้วย เพราะประกอบกับศรัทธาความเชื่อต่างๆ อันประกอบกับศรัทธาความเชื่อต่างๆ อันประกอบด้วยเหตุผลที่ทำให้มีคุณธรรม จริยธรรมของเหล่าเทวดาได้ปรากฏให้รู้ได้สำนึก จึงเป็นชีวิตที่มีความสุขความมั่นใจ ถ้ามีสิ่งหนึ่งใด ได้มาสัมผัส โดยคุ้มครองให้มุ่งมั่นต่อหลายสิ่งหลายอย่าง โดยคำว่าสังคมไทย ก็คือชนหมู่ที่มีการอยู่ร่วมกัน มีวิถีชีวิตเหมือนกันมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หาประโยชน์ด้วยกัน

โดยเฉพาะสังคมไทยจึงได้มีแนวที่เชื่อถือ คือ นอกจากตามแนวของพระพุทธศาสนาด้วย จึงมีจิตใจที่โน้มแน่นให้เชื่อในเรื่องเทพ เทวดาอย่างมาก เพราะเทวดานั้น คือ วิญญาณหรือดวงวิญญาณของมนุษย์เรา เมื่อทำคุณงามความดี ที่มีการประพฤติ ปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอน ที่เป็นสัจธรรมเป็นอันมาก คือประกอบด้วย บำเพ็ญบุญอันเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์ เรื่องหรือวัตถุที่นำมาสร้างบุญของเทวดา มีวิธีปฏิบัติ ได้แก่

๑. ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน
๒. สีลมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล
๓. ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา

ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ คือการให้ด้วยวัตถุสิ่งของ เมื่อพระพุทธเจ้าสมัยเป็นพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระเวสสันดร ได้บำเพ็ญทานชนิดที่ใครทำได้ยาก ๑๐ อย่างๆ ละ ๓ ระดับชั้น คือ ชั้น

ทานบารมีธรรมดา ขึ้นยิ่งขึ้นไปเรียกว่า อุปบารมี และชั้นสูงสุด ชนิดที่ใคร ๆ ทำไม่ได้ เรียกว่า ปรมัตถบารมี นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำคัญ กล่าวคือ บารมี ๑๐ สังคหวัตถุ ๔ ทศพิธราชธรรม จะเริ่มต้นด้วยทาน

ศีลมัยบุญกิริยาวัตถุ คือการรักษาศีล เพื่อชำระพฤติกรรมทางกาย มีการไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ชำระพฤติกรรมทางวาจา มีการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อเจ้อ การประพฤติดีทางกาย เรียกกายสุจริต การประพฤติดีทางวาจา เรียกว่าวจีสุจริต เป็นที่ทราบกันว่าพระพุทธศาสนาได้เน้นเรื่องไตรสิกขา ซึ่งหนึ่งในนั้น คือศีล และศีลนั้นมีความสำคัญมาก เพราะถือเป็นรากฐานต่อธรรมอื่น ๆ ต่อมา ตามที่นักปราชญ์ศาสนาชาวญี่ปุ่นกล่าวว่า “ถ้าปราศจากศีลเสียแล้วก็จะไม่มีสมาธิ ถ้าไม่มีสมาธิก็ไม่มีปัญญา”^๑

ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ คือการอบรม พัฒนาชีวิต เป็นคำที่ตรงกับคำว่า ฉันทะ ความพึงพอใจที่จะทำ วิริยะ ความขยัน เพียรในการทำ หากเป็นการปฏิบัติธรรมก็เป็นการปฏิบัติต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ทำจนเป็นนิสัย มิฉะนั้น จะกลายเป็นว่าทำตามอารมณ์ ซึ่งจัดเป็นจิตศรัทธาที่หวั่นไหว คลอนแคลนง่าย เป็นศรัทธาที่ไม่มั่นคง มักตื่นข่าว นับถือศาสนาเกาะติดที่ตัวบุคคล

ข้อสำคัญเรื่องศีล คือหลักการทางศีลธรรม (The moral tenet) ในทางพระพุทธศาสนา นั้นถือว่าเป็นหลักการปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (The Middle Path) ซึ่งทางสายกลางนี้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา คือพระนิพพาน^๒ ทางปฏิบัตินี้จะควบคุมด้วยมาตรฐาน ศีลธรรม จริยธรรม พระพุทธศาสนา ถือว่า ศีลธรรม เป็นคำประมวลหลักจริยธรรมทั้งหมด และคำว่า ศีลธรรมมาคู่กับคำว่าศาสนา ศีลธรรมและศาสนาเป็นองค์ธรรมทั้งศีลธรรมและศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน เช่นหลักธรรมชื่อว่าอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าค้นพบจะสร้างความสัมพันธ์อย่างที่สุดระหว่าง ศีลธรรมและศาสนา เราารู้โดยชัดแจ้งว่าอริยมรรค ๘ ประการถูกจัดเข้าในสิกขา ๓ หนึ่งในนั้น คือระบบจริยธรรม ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยสัมมวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จัดลงในศีล สัมมวาายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดลงในสมาธิ และสัมมาทิฐิ จัดลงในปัญญา ความจริงแล้ว ศีลธรรมและศาสนานี้สามารถใช้แทนกันได้เนื่องจากว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งศีลธรรม ศีลธรรมและศาสนาจึงสัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ได้ตามที่ นักการศาสนาท่านหนึ่งกล่าวว่า ศีลธรรมจะสัมพันธ์กับการรู้แจ้งในความจริงทางอภิปรายและรู้ความจริงในชีวิตตนเอง

ด้วย ดังนั้น เป้าหมายสูงสุดของจริยธรรมจึงหมายถึงถึงความพร้อมทางศีลธรรมและปัญญาของแต่ละคน ทางสายกลางและนิพพานต่างก็เป็นเหตุและผลต่อกัน คือว่าทางสายกลางเป็นตัวแทนหลักธรรมทางจริยศาสตร์ และเป็นวิธีไปสู่ความรู้แจ้งซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดตามที่สารานุกรม

^๑ Janjira Takakusu, **The Essentials of Buddhist Philosophy**, (New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, edition ๒, ๑๙๗๕), p. ๑๐.

^๒ Phra Rajavaramuni, **Thai Buddhism in the Buddhist World**, (Bangkok: Mahachula Buddhist University, ๓rd reprint, ๑๙๘๕), p.๗.

เอนไซโคพีเดียเกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนาระบุไว้ว่า “ศีลธรรมคือรากฐาน ที่เข้าถึงปัญญา รู้แจ้ง สัจธรรมที่ลึกซึ้ง ดังนั้น ศีลธรรมเป็นส่วนหนึ่งที่สมบูรณ์ของศาสนา”^๓

สามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหมดรวมถึงจิตวิทยาขั้นเลิศที่ศึกษา เป็นหลักของจริยธรรม เป็นระบบความคิดที่บริสุทธิ์ หลักธรรมพื้นฐานอยู่ที่ความบริสุทธิ์ในตนเองของมนุษย์ เพราะถือว่าการพัฒนาทางจิตจะมีขึ้นไม่ได้ถ้าไม่เอาชีวิตเข้าสู่กระบวนการเสาะแสวงหาจิตบริสุทธิ์และมีฐานแห่งกรุณาเสียก่อน ซึ่งผู้วิจัยมักเข้าใจคำว่า ศีล ๕ คือหลักประกันชีวิต ที่ครอบคลุมชีวิตได้ทั้งหมด กล่าวคือ

ศีล ๕ ข้อ ๑ ถือว่าเป็นหลักประกันชีวิต

ศีล ๕ ข้อ ๒ ถือว่าเป็นหลักประกันทรัพย์สมบัติ เป็นปัจจัยที่มนุษย์ต้องมีและต้องใช้

ศีล ๕ ข้อ ๓ ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงในครอบครัว ที่สามภรรยาต้องปฏิบัติต่อกันด้วยการไม่ประพฤตินอกใจ ซึ่งการประพฤตินอกใจนี้เป็นปัญหาอันดับแรกแห่งการหย่าร้าง

ศีล ๕ ข้อ ๔ ถือว่าเป็นหลักประกันความน่าเชื่อถือ จากการไม่พูดเท็จ มีแต่สัจจาจา

ศีล ๕ ข้อ ๕ ถือว่าเป็นหลักประกันความไม่ประมาท มีสติ

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ถือเป็นปัจจัยให้ได้กำเนิดเทพอย่างหนึ่ง เป็นการเพิ่มการปฏิบัติจากบุญกิริยาวัตถุ ๓ ข้างต้น เป็นเช่นเดียวกับบารมี ๑๐ ที่มีถึง ๓ ระดับ เป็นบารมี ๓๐ บุญกิริยาวัตถุดังกล่าว มีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

๑. ทานมัย คือการทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย คือการทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
๓. ภวานมัย คือการทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ
๔. อปจายนมัย คือการทำบุญด้วยการประพฤติดอ่อนน้อม
๕. เวยยาวัจจมัย คือการทำบุญด้วยการชวนชวนารับใช้
๖. ปัตติทานมัย คือการทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนา มัย คือการทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. อัมมัสสวนมัย คือการทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. อัมมเทศนามัย คือการทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกกัมม คือการทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง^๔

บุญกิริยาวัตถุนี้ ทำให้บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานอย่างยัง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลอย่างยัง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทพชั้นดุสิต ภิกษุทั้งหลาย เทพประจำสวรรค์ ๖ ชั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทพชั้นของตนได้ โดยฐานะ ๑๐ ประการ คืออายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์

^๓ Encyclopaedia of Religion and Ethics. Vol.๕, ed. By Jame Hasting, p. ๔๔๘.

^๔ ส.ม.(ไทย) ๑๙/๕๐/๔๔.

อธิปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โผฏฐัพพะที่เป็นทิพย์

สัมปทา ๕ คือความเห็นพร้อม ความพึงพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งเทพปฏิบัติ โดยมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

๑. สีสัมปทา
๒. ฉันทสัมปทา
๓. อุตตสัมปทา
๔. ทิฐีสัมปทา
๕. อัปมาทสัมปทา^๕

สีสสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศีล หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประกอบด้วย ๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล คือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งในสิกขาบททั้งหลาย ๒) อินทริยสังวรศีล คือความสำรวมในอินทริย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้งหก ๓) อาชีวะสุทธิศีล คือ ความสำรวมแห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบด้วยอนธนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น ๔) ปัจจยสันนิสศีล คือ ศีลที่เกี่ยวกับปัจจยสี่ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภครด้วยตัณหา ฉันท สัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยฉันทะ ในที่นี้หมายถึงคือความพอใจ คือความต้องการที่จะทำความดี ขอบเขตของอุตตสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยตน ในที่นี้หมายถึงความเป็นผู้มีจิตสมบูรณ์ ทิฐีสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยทิฐิ ในที่นี้หมายถึงความถึงพร้อมด้วยญาณ อัปมาทสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ในที่นี้หมายถึงความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท อันเป็นเหตุให้บรรลุธรรม

เทวดามีคุณค่าต่อสังคม ทำให้สังคมยึดถือเป็นแบบอย่างได้ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทุกอย่างเริ่มต้นด้วยพิธีการบวงสรวง ดวงวิญญาณ บอกกล่าวถึงเทวดาอารักษ์ การบทธนที่มีอิทธิพลซึ่งฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย นั่นคือเทศกาลประจำปี ของไทยคือเทศกาลสงกรานต์ ปัญหาว่าประเด็นใดของสงกรานต์ที่เป็นผู้เกี่ยวกับเทพ นั่นคือ เทพธรรมาบาลกุมาร ก็เป็นผลมาจากการบทธนจากรุกขเทวดาต้นไทร รัชทายปัญหา ๓ ราศีกัณฑ์ท้าวทิลพรหมด้วยเศียรเป็นเดิมพัน ผลปรากฏว่า เทพธรรมาบาลกุมารตอบได้ ทำให้ท้าวทิลพรหมต้องยอมตัดเศียรของตนตามสัญญา เมื่อเศียรของท้าวทิลพรหมที่ตัดแล้วธิดาของท้าวทิลพรหมนำไปบรรจุไว้ที่ถ้ำคันธูลี เขาไกรลาส

ธิดาของท้าวทิลพรหมนั้นมีทั้งหมด ๗ คน ตรงกับจำนวนวันของสัปดาห์ โดยธิดาเหล่านี้เมื่อครบรอบปีระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ทุกปีจะผลัดวาระกันนำศีรษะของท้าวทิลพรหมผู้เป็นบิดาจากถ้ำคันธูลี ที่ภูเขาสุเมรุหรือภูเขาไกรลาสมน้ำดำหัว นำเวียนรอบเขาพระสุเมรุเป็นเวลา ๖๐ นาทีแล้วบรรจุที่เดิม นางสงกรานต์ของปีใดจะเป็นคนใดนั้นขึ้นอยู่กับว่าปีใดวันสงกรานต์วันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน ตรงกันวันอะไร ถ้าปีใดวันสงกรานต์ตรงกับวันอาทิตย์ นางสงกรานต์จะนามว่า **ทุงษะเทวี** แต่งองค์หัตถ์ดอกทับทิม เครื่องประดับปัทมราช (ทับทิม) ภักษาหารอุทุมพร (ผลมะเดื่อ) มือขวาถือจักร มือซ้ายถือสังข์ พาหนะคือครุฑ **วันจันทร์** เป็นวาระของธิดาชื่อ ไคราเทวี แต่งองค์หัต

^๕ ๐.ทสก.๓/๑๗๗/๓๗๗.

ดอกปีบ เครื่องประดับมุกดา ภัทราหารเตละ (น้ำมัน) มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือไม้เท้า พาหนะคือพยัคฆ์ (เสือ) **วันอังคาร** เป็นวาระของธิดาชื่อ **รากษสเทวี** แต่งองค์หัตถ์

ดอกบัวหลวง เครื่องประดับแก้วโมรา ภัทราหารโลหิต มือขวาถือตรีศูล (หหลวงสามง่าม) มือซ้ายถือธนูพาหนะคือวราหะ (หมี) **วันพุธ** เป็นวาระของธิดาชื่อ **มณฑาเทวี** แต่งองค์หัตถ์ดอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภัทราหารนมเนย มือขวาถือเข็มหรือเหล็กแหลม มือซ้ายถือไม้เท้า พาหนะคือคัทรภา (ลา) **วันพฤหัสบดี** เป็นวาระของธิดาชื่อ **กิริณีเทวี** แต่งองค์หัตถ์ดอกมณฑา เครื่องประดับมรกตภัทราหารถั่วงา มือขวาถือขอ มือซ้ายถือปิ่น พาหนะคือคชสาร (ช้าง) **วันศุกร์** เป็นวาระของธิดาชื่อ **กัทิมเทวี** แต่งองค์หัตถ์ดอกจกกลณี เครื่องประดับบุษราคัม ภัทราหารกล้วยน้ำว้า อาวุธ มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือพิณ พาหนะคือมเหสี (ควาย) **วันเสาร์** เป็นวาระของธิดาชื่อ **มโหทรเทวี** แต่งองค์หัตถ์ดอกสามหาว เครื่องประดับนิลรัตน์ ภัทราหารเนื้อทราย มือขวาถือจักร มือซ้ายถือตรีศูล พาหนะคือ มยุรา (นกยูง)^๖ ด้วยความเป็นมาของธิดาทั้ง ๗ จึงเป็นที่มาของนางสงกรานต์ประจำปีในเทศกาลสงกรานต์ของไทย

ประเด็นหนึ่งที่ทั้งคือ ทำให้เราทราบว่า อิทธิพลของการขนานต่อเทวามีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาก ผ่านเทศกาลต่าง ๆ ตัวอย่างเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาจากการขนานบาล จึงเป็นที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมไทยถึงปัจจุบัน มีดังนี้

- มีพิธีรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์
- มีพิธีปล่อยนกปล่อยปลาจนวันสงกรานต์ถือเป็นวันประมงแห่งชาติของไทย
- มีการก่อเจดีย์ทรายในวัดเพื่อทดแทนที่ตนเหยียบดินวัดติดเท้าไป
- มีวันผู้สูงอายุ โดยรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ และขอพรจากท่าน
- มีวันครอบครัวหรือวันพบุยชาติ โดยมีวันนั้นลูกหลานญาติพี่น้องอยู่แดนไกลก็จะมารวมกันในบ้านพ่อแม่

- ได้แบบจำลองเมรุเผาศพ (คือเมรุเผาศพนี้ได้แบบมาจากภูเขาพระสุเมรุที่บรรจุศิวะของท้าวทศพรหม)

- มีวันแห่งเทศกาลออกแสดงของผีตาโขนที่คอยหลอกหรือผู้คนที่กำลังเล่นสนุกสนานจนเกินไป จนลืมเจ็บลืมปวด อันเป็นการไม่ระวังยังคิดมีการสาदनน้ำ เล่นสื ดิมสุรามินเมาไร้สติ ในเทศกาลสงกรานต์ แล้วผีตาโขนนี้ถือว่าเป็นปีศาจมารร้ายซัดจังหวะ คนที่สนุกสนานจนลืมเจ็บลืมตายนั้น ในทัศนะทางธรรมถือว่าเป็นปรีตนาธรรมที่คอยเตือนสติของคนเหล่านั้นนั่นเอง

การขนาน บวงสรวงนี้ มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร ดังที่เห็นในภาพในภาคผนวกของงานวิจัยนี้ จะบอกได้ ไม่ใช่แต่สังคมชาวบ้านเท่านั้น แม้แต่พระสงฆ์จะทำพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลจะทำพิธีปลุกเสก ยกเสาเอก เป็นต้น ก็ยังทำพิธีขนาน บวงสรวงด้วย

^๖ กุลวณิชฉัย, เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖,

๓.๒ หลักจริยธรรมของเทวดาต่อการดำรงชีวิตในสังคมไทย

คำว่า จริยธรรมของเทพ คือการที่เทพปฏิบัติในจริยธรรมของตน มีผลดีต่อบุคคล ต่อสัตว์ ต่อพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ ปัญหาว่าจริยธรรมอะไรที่เหล่าเทพนั้นปฏิบัติ สามารถกล่าวได้ว่า จริยธรรมของเทพนี้มีหลายประการ จะมีผลปรากฏออกมาตามกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและธรรมชาติ โดยแยกเป็นหลักจริยธรรมต่าง ๆ พร้อมวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) บุญกิริยาวัตถุ ๓
- ๒) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐
- ๓) สัมปทา ๕
- ๔) เทวธรรม ๒
- ๕) วัตรบท ๗

บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ การบำเพ็ญบุญอันเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์ เรื่องหรือวัตถุที่นำมาสร้างบุญของเทพ มีวิธีการปฏิบัติ ได้แก่

- (๑) ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน
- (๒) สีลมัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล
- (๓) ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา

ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ คือการให้ด้วยวัตถุสิ่งของ เมื่อพระพุทธเจ้าสมัยเป็นพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระเวสสันดร ได้บำเพ็ญทานชนิดที่ใครทำได้ยาก ๑๐ อย่าง ๆ ละ ๓ ระดับชั้น คือชั้นทานบารมีธรรมดา ขั้นยิ่งขึ้นไปเรียกว่า อุปบารมี และชั้นสูงสุด ชนิดที่ใคร ๆ ทำไม่ได้ เรียกว่าปรমัตถบารมี นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำคัญ กล่าวคือ บารมี ๑๐ สังคหวัตถุ ๔ ทศพิธราชธรรม จะเริ่มต้นด้วยทาน

สีลมัยบุญกิริยาวัตถุ คือการรักษาศีล เพื่อชำระพฤติกรรมทางกาย มีการไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ชำระพฤติกรรมทางวาจา มีการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ การประพฤติดีทางกาย เรียกกายสุจริต การประพฤติดีทางวาจา เรียกวาจสุจริต เป็นที่ทราบกันว่าพระพุทธศาสนาได้เน้นเรื่องไตรสิกขา ซึ่งหนึ่งในนั้น คือศีล และศีลนั้นมีความสำคัญมาก เพราะถือเป็นรากฐานต่อธรรมอื่น ๆ ต่อมา ตามที่นักปราชญ์ศาสนาชาวญี่ปุ่นกล่าวว่า “ถ้าปราศจากศีลเสียแล้วก็จะไม่มีสมาธิ ถ้าไม่มีสมาธิก็ไม่มีปัญญา”^๗

ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ คือการอบรม พัฒนาชีวิต เป็นคำที่ตรงกับคำว่า ฉันทะ ความพึงพอใจที่จะทำ วิริยะ ความขยัน เพียรในการทำ หากเป็นการปฏิบัติธรรมก็เป็นการปฏิบัติต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทำจนเป็นนิสัย มิฉะนั้น จะกลายเป็นว่าทำตามอารมณ์ ซึ่งจัดเป็นจลศรัทธา ที่หวั่นไหว คลอนแคลนง่าย เป็นศรัทธาที่ไม่มั่นคง มักตื่นข่าว นับถือศาสนาเกาะติดที่ตัวบุคคล

^๗ Janjiro Takakusu, *The Essentials of Buddhist Philosophy*, (New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, edition 2, 1975), p. 10.

ข้อสำคัญเรื่องศีล คือหลักการทางศีลธรรม (The moral tenet) ในทางพระพุทธศาสนา นั้นถือว่าเป็นหลักการปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (The Middle Path) ซึ่งทางสายกลางนี้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา คือพระนิพพาน^๔ ทางปฏิบัตินี้จะควบคุมด้วยมาตรฐานศีลธรรม จริยธรรม พระพุทธศาสนา ถือว่า ศีลธรรม เป็นคำประมวลหลักจริยธรรมทั้งหมด และคำว่าศีลธรรม มาคู่กับคำว่าศาสนา ศีลธรรมและศาสนาเป็นองค์ธรรมทั้งศีลธรรมและศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน เช่น หลักธรรมชื่อว่าอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าค้นพบจะสร้างความสัมพันธ์อย่างที่สุดระหว่างศีลธรรมและศาสนา เรารู้โดยชัดแจ้งว่าอริยมรรค ๘ ประการถูกจัดเข้าในสิกขา ๓ หนึ่งในนั้นคือระบบจริยธรรม ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จัดลงในศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดลงในสมาธิ และ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดลงในปัญญา

ความจริงแล้ว ศีลธรรมและศาสนานี้สามารถใช้แทนกันได้เนื่องจากว่าพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งศีลธรรม ศีลธรรมและศาสนาจึงสัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ได้ ตามที่นักการศาสนาท่านหนึ่งกล่าวว่า ศีลธรรมจะสัมพันธ์กับการรู้แจ้งในความจริงทางอภิปรายและรู้ความจริงในชีวิตตนเองด้วย ดังนั้น เป้าหมายสูงสุดของจริยธรรมจึงหมายถึงความพร้อมทางศีลธรรมและปัญญาของแต่ละคน ทางสายกลางและนิพพานต่างก็เป็นเหตุและผลต่อกัน คือว่าทางสายกลางเป็นตัวแทนหลักธรรมทางจริยศาสตร์ และเป็นวิธีไปสู่ความรู้แจ้งซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ตามที่สารานุกรมเอนไซโคพีเดียเกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนาระบุไว้ว่า “ศีลธรรมคือรากฐาน ที่เข้าถึงปัญญา รู้แจ้งสัจธรรมที่ลึกซึ้ง ดังนั้น ศีลธรรมเป็นส่วนหนึ่งที่สมบูรณ์ของศาสนา”^๕

สามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหมดรวมถึงจิตวิทยาขั้นเลิศที่ศึกษา เป็นหลักของจริยธรรม เป็นระบบความคิดที่บริสุทธิ์ หลักธรรมพื้นฐานอยู่ที่ความบริสุทธิ์ในตนเองของมนุษย์ เพราะถือว่าการพัฒนาทางจิตจะมีขึ้นไม่ได้ถ้าไม่เอาชีวิตเข้าสู่กระบวนการสะสางให้จิตบริสุทธิ์และมีฐานแห่งกรุณาเสียก่อน ซึ่งผู้วิจัยมักเข้าใจ คำว่า ศีล ๕ คือหลักประกันชีวิต ที่ครอบคลุมชีวิตได้ทั้งหมด กล่าวคือ

ศีล ๕ ข้อ ๑ ข้อ ถือว่าเป็นหลักประกันชีวิต

ศีล ๕ ข้อ ๒ ถือว่าเป็นหลักประกันทรัพย์สินสมบัติ เป็นปัจจัยที่มนุษย์ต้องมีและต้องใช้

ศีล ๕ ข้อ ๓ ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงในครอบครัว ที่สามีภรรยาต้องปฏิบัติต่อกันด้วยการไม่ประพฤตินอกใจ ซึ่งการประพฤตินอกใจนี้เป็นปัญหาอันดับแรกแห่งการหย่าร้าง

ศีล ๕ ข้อ ๔ ถือว่าเป็นหลักประกันความน่าเชื่อถือ จากการไม่พูดเท็จ มีแต่สัจวาจา

ศีล ๕ ข้อ ๕ ถือว่าเป็นหลักประกันความไม่ประมาท มีสติ

๒) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ถือเป็นปัจจัยให้ได้กำเนิดเทพอย่างหนึ่ง เป็นการเพิ่มการปฏิบัติจากบุญกิริยาวัตถุ ๓ ข้างต้น เป็นเช่นเดียวกับบารมี ๑๐ ที่มีถึง ๓ ระดับ เป็นบารมี ๓๐ บุญกิริยาวัตถุดังกล่าว มีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

(๑) ทานมัย คือ การทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ

(๒) สีลมัย คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี

(๓) ภาวนามัย คือการทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ

^๔ Phra Rajavaramuni, *Thai Buddhism in the Buddhist World*, (Bangkok: Mahachula Buddhist University, 3rd reprint, 1985), p. 7.

^๕ Encyclopaedia of Religion and Ethics. Vol.5, ed. by Jame Hasting, p. 448.

- (๔) อปจายนมัย คือการทำบุญด้วยการประพดีอ่อนนุ่ม
- (๕) เวยยาวัจจมัย คือการทำบุญด้วยการชวนชวนรับใช้
- (๖) ปัตติทานมัย คือการทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
- (๗) ปัตตานุโมทนามัย คือการทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
- (๘) ฐัมมัสสวนมัย คือการทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
- (๙) ฐัมมเทศนามัย คือการทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
- (๑๐) ทิฏฐุชุกกัมม คือการทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง^{๑๐}

บุญกิริยาวัตถุนี้ ทำให้บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานอย่างยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลอย่างยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย ภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทพชั้นดุสิต ภิกษุทั้งหลาย เทพประจำสวรรค์ ๖ ชั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทพชั้นของตนได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คืออายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อริปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โสณัฐพะที่เป็นทิพย์

๓) สัมปทา ๕ คือความเห็นพร้อม ความพร้อมพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งเทพปฏิบัติ โดยมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

- (๑) สีสัมปทา
- (๒) ฉันทสัมปทา
- (๓) อตตสัมปทา
- (๔) ทิฏฐิสัมปทา
- (๕) อัปมาทสัมปทา^{๑๑}

สีสสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศีล หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประกอบด้วย ๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล คือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งในสิกขาบททั้งหลาย ๒) อินทริยสังวรศีล คือความสำรวมในอินทริย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้งหก ๓) อาชีวะปาริสุทธิศีล คือความสำรวมแห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบด้วยอนธนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น ๔) ปัจจยสันนิศีล คือศีลที่เกี่ยวกับปัจจยสี่ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยตัณหา ฉันทสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยฉันทะ ในที่นี้หมายถึงความพอใจ คือความต้องการที่จะทำความดี ขอบเขตของอตตสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยตน ในที่นี้หมายถึงความเป็นผู้มีจิตสมบูรณ์ ทิฏฐิสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยทิจฐิ ในที่นี้หมายถึงความถึงพร้อมด้วยญาณ อัปมาทสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ในที่นี้หมายถึงความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท อันเป็นเหตุให้บรรลุธรรม

เทวธรรม ๒ เรื่องเทวธรรมมาในเทวธัมมชาดก ว่าด้วยธรรมของเทพ ในเรื่องนี้มีคำกล่าวของพระโพธิสัตว์ที่ว่า “บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยhiriและโอตตปเป ตังมั่นอยู่ในสุกกธรรม (กุศลธรรม) เป็น

^{๑๐}อง.ทสก. ๓/๑๗๗/๓๗๗. (อ.)

^{๑๑}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๐/๔๔.

ผู้สงบระงับ เป็นคนดีงาม ท่านเรียกว่า ผู้มีเทวธรรมในโลก”^{๑๒} คำว่าหิริ ความละอายแก่ใจ โอตตปปะ ความเกรงกลัว เป็นการละอายและเกรงกลัวต่อทugend ต่อบาปอกุศล ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง จึงเป็นที่น่าฟังว่า ธรรม ๒ ข้อนี้สามารถคุ้มครองโลกได้ทั้งโลก ทำให้โลกสงบระงับ คือมีสันติภาพภายนอกภายในชีวิต

จริยธรรมในเรื่องหิริและโอตตปปะนี้ เป็นจริยธรรมที่สามารถควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจาและใจได้ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง คือว่า มนุษย์จะไม่ทำความชั่วในที่ลับ เพราะเกรงว่า เทพให้เทวจะเห็นและรังเกียจ โดยเข้าใจอำนาจของเทพว่า เทพนั้นรังเกียจมนุษย์ที่ทำชั่ว แล้วยังกันคุณความดีที่จะพึงมีพึงได้อีก เรียกว่า เขาผู้นั้นยอมเสื่อมไป หมดความเคารพรักนั้บถือ หมดความงดงามในตัวเอง ไร้สง่าราศี ย่อมไม่เป็นที่รักที่ชื่นชอบแก่ใคร ๆ เป็นดั่งสนิมที่กัดกินเหล็กจนถึงที่สุดแล้ว ทำให้เหล็กนั้น หมดสภาพไปไป ใช้การไม่ได้ ซึ่งต่างจากกฎหมาย ถ้าคนทำผิดกฎหมาย เมื่อไม่มีใครเห็นก็เอาผิดคนนั้นไม่ได้ และคนนั้นก็ไม่ได้ไปโดยปริยาย แต่ความผิดทางธรรม ทางจริยธรรมนี้จะติดตัวไปตลอด ดั่งเงาตามตัว จึงไม่น่าเกินเชื่อว่าเพียงธรรม ๒ ข้อนี้คุ้มครองโลกได้

คัมภีร์อังคตตรนิกาย ฉกกนิบาต เรื่องทุดิยอปริหานสูตร ว่าด้วยอปริหานิยธรรม เป็นธรรมของเทพโดยแท้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ว่า เทพตนหนึ่งมีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้ามามาหาเราถึงที่อยู่ ไหว้แล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการนั้น คือ ๑. เคารพในพระศาสดา ๒. เคารพในพระธรรม ๓. เคารพในพระสงฆ์ ๔. เคารพในสิกขา ๕. เคารพในหิริ (ความอายบาป) และ ๖. เคารพในโอตตปปะ (ความกลัวบาป) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุทั้งหลาย เทพนั้นครั้งได้กล่าวดังนี้แล้ว จึงให้เราทำประทักษิณแล้วหายไป”^{๑๓}

จากข้อความในพระไตรปิฎกข้างต้นนี้ สรุปได้ ภิกษุมีความเคารพในธรรม ๖ ประการนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ควรเสื่อม อยู่ใกล้นิพพานทีเดียว แสดงให้เห็นว่า การถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ (ข้อ ๕ และ ๖) นี้ เป็นจริยธรรมนำสู่นิพพานประการหนึ่งด้วย

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เรื่องหิริโอตตปปะสูตร หมวมตมหารวรรค ว่าด้วยผลแห่งหิริและโอตตปปะ พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อหิริและโอตตปปะไม่มี อินทริยสังวรของบุคคลผู้มีหิริและโอตตปปะวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้วภิกษุทั้งหลาย เมื่อหิริและโอตตปปะมีอยู่ อินทริยสังวรของบุคคลผู้มีหิริและโอตตปปะสมบูรณ์ ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์.....”^{๑๔}

ในการปฏิบัติสมาธิ การทำให้จิตนิ่ง จนถึงระดับสูงสุด มีจิตเป็นอารมณ์เดียวได้ ก็ต้องอาศัยศีลฉันท ตามข้อความข้างต้นนี้ หมายถึงว่า อินทริยสังวร (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) จะมีได้ก็ต้อง

^{๑๒} พ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

^{๑๓} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๔๘๐.

^{๑๔} อ.สต. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๓๑.

อาศัยหิริและโอตตปปะด้วย เรียกว่ามีเหตุสมบูรณ์แล้ว เมื่อเหตุสมบูรณ์ ผลก็จะสมบูรณ์ต่อมา ตามชื่อของสูตรนี้ ฉะนั้น

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต เรื่องสติสัมปชัญญสูตร ว่าด้วยผลแห่งสติสัมปชัญญะ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องสติสัมปชัญญะว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อสติสัมปชัญญะไม่มี หิริและโอตตปปะของบุคคลผู้มีสติสัมปชัญญะวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อหิริและโอตตปปะไม่มี อินทริยสังวรของบุคคลผู้มีหิริและโอตตปปะวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้วภิกษุทั้งหลาย เมื่อสติสัมปชัญญะมี หิริและโอตตปปะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อหิริและโอตตปปะมี อินทริยสังวรของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยหิริและโอตตปปะ ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์”^{๑๕}

คัมภีร์ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ เรื่องสุกกธัมมสูตร ว่าด้วยธรรมฝ่ายขาว พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ว่า สุกกธรรม ๒ หิริและโอตตปปะย่อมคุ้มครองโลก ถ้าสุกกธรรม ๒ ประการนี้ไม่คุ้มครองโลก ในมนุษย์โลกนี้ก็จะไม่ปรากฏ (ไม่ปรากฏความเคารพยำเกรงต่อกัน) ให้รู้ว่าหญิงนี้เป็นมารดา หญิงนี้เป็นน้ำ หญิงนี้เป็นป่า หญิงนี้เป็นภรรยาของอาจารย์ หรือหญิงนี้เป็นภรรยาของครู มนุษยโลกก็จะประพาสสับสนกันไปหมด เหมือนอย่างพวกแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข และสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น ก็เพราะเหตุที่สุกกธรรม ๒ ประการนี้ยังคุ้มครองโลกอยู่

จึงยังปรากฏ (ความเคารพยำเกรงต่อกัน) ให้รู้ว่า หญิงนี้เป็นมารดา หญิงนี้เป็นน้ำ หญิงนี้เป็นป่า หญิงนี้เป็นภรรยาของอาจารย์ หรือหญิงนี้เป็นภรรยาของครู พระผู้มีพระภาคได้ตรัสผลแห่งสุกกธรรมนี้ จึงตรัสคาถาประพันธ์นี้ ว่า “หากสัตว์เหล่าใดไม่มีหิริโอตตปปะในกาลทุกเมื่อสัตว์เหล่านั้นก็ชื่อว่าปราศจาก สุกกธรรม เป็นผู้เข้าถึงชาติและมรณะส่วนสัตว์เหล่าใดเข้าไปตั้งหิริและโอตตปปะไว้โดยชอบ สัตว์เหล่านั้น(ย่อม)มีพรหมจรรย์งอกงาม สงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว”^{๑๖}

พุทธพจน์ข้างต้นนี้ เป็นเรื่องของเทพที่ปฏิบัติธรรมในหิริและโอตตปปะ ก่อให้เกิดผลดีที่สำคัญต่อสังคมเพียงไรนั้น คิดดูว่า การปฏิบัติเป็นสมณะ การปฏิบัติพรหมจรรย์กึ่งอกงาม เกิดความสงบ ไม่กลับมาเป็นทุกข์อีก (มีภพใหม่สิ้นแล้ว) เมื่อสุกกธรรมนี้ยังปรากฏอยู่ จึงรู้ว่าหญิงนี้เป็นมารดา หญิงนี้เป็นน้ำ หญิงนี้เป็นป่า หญิงนี้เป็นภรรยาของอาจารย์ หรือหญิงนี้เป็นภรรยาของครู ถ้าไม่มีสุกกธรรมนี้แล้ว มนุษยโลกก็จะประพาสสับสนกันไปหมด เหมือนอย่างพวกแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข และสุนัขจิ้งจอก ตรงตามที่ทิโตปะเทศ ๒๕ แสดงถึงจริยธรรมเป็นเส้นแบ่งสถานภาพของมนุษย์กับสัตว์ว่า

อาหารนิททา ทยเมถุนนัจ
สามณญเมตมปสุภี นรานี
ธมโม ทิ เตส อธิโก วิเสโส
ธมเมน หินา ปสุภี สมานา

^{๑๕} ๐.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๘๑/๔๐๕.

^{๑๖} ข.อ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๒/๓๙๐.

แปลว่า การกิน การนอน การกลัวภัย และการสืบพันธุ์ ทั้งสี่อย่างนี้มีเสมอกันในมนุษย์ และสัตว์เดรัจฉาน ธรรมเท่านั้น ที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน เมื่อปราศจากธรรมแล้ว มนุษย์ก็เสมอกับสัตว์เดรัจฉาน^{๑๗}

เหตุบัญญัติวินัย ๑๐ ประการของพระพุทธเจ้าข้อหนึ่งคือ “เพื่อข่มบุคคลผู้เก๋ยาก”^{๑๘} ซึ่งความหมายคำว่าเก๋ยากนี้ หมายถึงอายไม่เป็น ไม่เกรงกลัวต่อความผิดที่จะเกิดขึ้น เป็นความหมายเดียวกับคำว่า ไม่มีหิริและโอตตปปะ เมื่ออายไม่เป็นก็สื่อให้เห็นถึงว่าไม่มีธรรม ไม่มีวินัย ทำอะไรได้ตามที่คิด เมื่อกลัวไม่เป็น ก็ไม่เกรงว่า สังคมจะตำหนิติเตียนอย่างไร จะเกิดปัญหาสังคมในระยะยาวอย่างไร จิตสำนึกต่อสังคมของผู้คนไม่มี อย่างนี้สังคมจะน่าอยู่อย่างไร

วัตรบท ๗) ได้แก่ ข้อที่ถือปฏิบัติประจำของท้าวสักกะจอมเทพ มีชาตกอยู่ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถึงเรื่องท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อนได้สมათานวัตรบท ๗ ประการอย่างบริบูรณ์ เพราะสมათานวัตรบท ๗ ประการจึงได้เป็นท้าวสักกะวัตรบท ๗ ประการ มีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

- (๑) เราพึงเลี้ยงมารดาและบิดาตลอดชีวิต
- (๒) เราพึงประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
- (๓) เราพึงพูดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต
- (๔) เราไม่พึงพูดคำส่อเสียดตลอดชีวิต
- (๕) เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่ที่เป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการบริจาคเป็นประจำ มีมือชุ่มเป็นนิตย์ ยินดีในการเสียสละ ควรที่ผู้อื่นจะขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต
- (๖) เราพึงพูดแต่คำสัตย์ตลอดชีวิต
- (๗) เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราก็จะกำจัดโดยฉับพลันทันที^{๑๙}

สัตตบุรุษ คือคนดี เพราะรู้และปฏิบัติตามวัตรบทได้ทั้ง ๗ ข้อ มีธัมมัญญตา เป็นต้น ก็แสดงว่าวัตรบทนี้ เป็นเกณฑ์ตัดสินความเป็นสัตตบุรุษนั้นได้อย่างหนึ่ง เพราะวัตรบทนี้เป็นเครื่องวัดได้อย่างดี ตามที่พระภาคผู้สูงสุดศาสดา ได้ตรัสคาถาประพันธ์ว่า

^{๑๗} พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), **อนุทินธรรมะ : ธรรมสำหรับ ๓๖๕ วัน**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙.

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^{๑๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๕.

“เทพขึ้นดาวดิงส์กล่าวถึงนรชน (ปฏิบัติในวัตรบถ) ผู้เลี้ยงมารดาและบิดา มี
ปกติประพฤติดื้อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล เจริญแต่คำอ่อนหวาน สมานมิตร
ละคำส่อเสียด ประกอบในอุบายกำจัดความตระหนี่ มีวาจาสัตย์ ครอบงำความ
โกรธได้นั้นแล้ว เป็นสัตบุรุษ”^{๒๐}

การเป็นพระราชา เข้าถึงสวรรค์ การเป็นพระอินทร์ พระพรหมเข้าถึงทิพยสถานได้ก็ด้วย
การปฏิบัติธรรม ถ้าคลาดธรรมแล้วก็แสดงว่าถึงไม่ได้ และตกอยู่ในฐานะผู้ประมาท ดังที่พระโพธิสัตว์
กราบทูลพระเจ้าแผ่นดินว่า

“ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์โปรดทรงประพฤติธรรม
เพราะธรรมที่บุคคลประพฤติแล้วนำความสุขมาให้ ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลก
นี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์ ขอเดชะพระมหाराช ขอพระองค์โปรดทรงประพฤติ
ธรรมเถิด เพราะเทพพร้อมทั้งพระอินทร์และพระพรหม ถึงทิพยสถานได้ด้วย
ธรรมที่ตนประพฤติดีแล้ว ขอเดชะ ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย”^{๒๑}

สมัยหนึ่ง ท้าวสักกะถามปัญหากับสมณะพราหมณ์ ซึ่งพราหมณ์ตอบไม่ได้ กลับย้อน
ถามท้าวสักกะถึงสถานะเป็นจอมเทพจากการแสดงวัตรบถมีผลให้เป็นพระโสดาบัน ว่า

“ท้าวสักกะเข้าไปหาสมณะพราหมณ์ โดยเข้าใจว่า ‘เป็นผู้อยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะ
อันสงัด แล้วถามปัญหาเหล่านี้ ท่านเหล่านั้น เมื่อถูกถามก็ตอบไม่ได้กลับย้อนถาม
ข้าพระองค์ว่า ‘ท่านชื่ออะไร’ เมื่อถูกย้อนถาม ข้าพระองค์จึงตอบว่า ‘เราชื่อท้าว
สักกะจอมเทพ’ ท่านเหล่านั้นก็ยังถามต่อไปอีกว่า ‘ท่านทำกรรมอะไรจึงถึงฐานะ
อันนี้เล่า’ ตอบว่า ข้าพระองค์แสดงธรรม (วัตรบถ) ตามที่ได้ฟังที่ได้เรียนมา
พราหมณ์เหล่านั้นมีใจยินดี.....ยอมเป็นสาวกของข้าพระองค์ (ท้าวสักกะ)
ส่วนข้าพระองค์ไม่ยอมเป็นสาวกของพราหมณ์เหล่านั้น แต่ (บัดนี้) ข้าพระองค์
เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอน
ที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”^{๒๒}

การปฏิบัติของเทพข้างต้นนี้ จะเห็นว่าท้าวสักกะมิใช่แต่จะประพฤติในเทว ธรรมเท่านั้น
หากแต่ว่าแม้แต่แสดงเทวธรรมตามที่ได้ยินได้ฟังมาก็มีความเป็นท้าวสักกะได้ ซึ่งพราหมณ์ปฏิบัติ
ธรรมตามป่าเขา มีกายใจสงบระงับดีแล้วยังต้องถามท้าวสักกะว่ามาจากไหน เป็นท้าวสักกะได้อย่างไร
จริยธรรมอะไรทำให้เป็นท้าวสักกะได้ และท้าวสักกะก็มีปิติใจที่จะเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เพราะมีความหวังที่จะได้สำเร็จพระสัมโพธิในวันข้างหน้า

สรุปว่า จริยธรรมของเทพ ได้บุญกิริยาวัตถุ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ สัมปทา ๕ เทวธรรม ๒
และวัตรบถ ๗ ประการ จริยธรรมหลัก ๆ เรื่องเทวธรรม ๒ นี้มีพลังอำนาจเหนือกฎเกณฑ์การ
ควบคุมประชาชน คือสามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง แม้ไม่มีใครเห็นการ
ทำผิดของตนก็ตาม ความผิดนั้นก็ยังผิดอยู่ ติดตัวตลอดไป ส่วนกฎเกณฑ์การควบคุมประชาชนนั้น

^{๒๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๔๘/๓๗๗.

^{๒๑} ข.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๗-๘/๖๐๑.

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๖๗/๒๙๕.

สามารถควบคุมได้เฉพาะในที่แจ้ง กล่าวคือมีผู้คนพบเห็น จับได้ ไล่ทัน เท่านั้นจึงจะเอาผิดคนทำผิดนั้นได้

๓.๓ คุณค่าจริยธรรมของเทวดาต่อการพัฒนาชีวิตในสังคมไทย

มาถึงหัวข้อนี้ มุ่งเน้นอธิบายคำว่า การพัฒนาชีวิตที่มีผลจากการปฏิบัติในจริยธรรมของเทพ คำนี้ตามที่นิยามไว้ หมายถึง การได้พัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพมีบุญกิริยาวัตถุ เป็นมีวัตร เป็นที่สุดตามที่กล่าวแล้ว การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและพระพุทธศาสนา คำว่า สังคมไทย หมายถึง พุทธศาสนิกชนและผู้ถือพิธีกรรมตามประเพณีของสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา การศึกษาหัวข้อนี้ มุ่งเน้นกล่าวถึงคุณค่าทางจริยธรรมของเทพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตของสังคมไทย โดยแยกเป็น ๒ ประการตามที่กล่าวต้นของบทนี้ ดังนี้

- ๑) การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพ
- ๒) การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและพระพุทธศาสนา
- ๑) การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพ

การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นการปฏิบัติในทาน มีการให้ ซึ่งมีการให้ระดับธรรมดา เป็นทานบารมี การให้ระดับที่สูงขึ้นไป คือให้ในสิ่งที่คนอื่นให้ได้ยาก เช่น อวัยวะในร่างกาย ดับ ไล่ เป็นต้น เป็นทานอุปบารมี การระดับสูงสุด คือการให้ที่ยิ่งใหญ่ ชนิดที่คนอื่นทำไม่ได้เด็ดขาด เช่นชีวิต สมบัติในกองคลัง สมบัติประจำชาติ คือถ้าให้แล้วจะทำให้ตนเองอยู่ไม่ได้ แต่ก็ยอมให้ เป็นทานปรมาตบารมี การปฏิบัติในศีล คือการรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยมีความเชื่อในศีลว่า ศีลจะนำพาไปสู่สุคติ ศีลจะพาให้พบโชคสมบัติ ศีลจะนำพาให้ไปสู่การดับทุกข์ และเป็น การปฏิบัติในภาวนา คือการอบรม การพัฒนาชีวิตทางกาย ทางวาจา และใจ เป็นการจัดให้มีให้ได้ให้เป็นอยู่เสมอในเรื่องบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ นี้

การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือเป็นการปฏิบัติในทานมัย คือการทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ สีส้มัย คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี ภาวนามัย คือการทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ อปจายนมัย คือการทำบุญด้วยการประพดีอ่อนน้อม เวยยาวัจจมัย คือการทำบุญด้วยการชวนชวายุรับใช้ ปัตติทานมัย คือการทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น ปัตตานุโมทนามัย คือการทำบุญด้วยการยินในดีความดีของผู้อื่น ัมมัสสวนมัย คือการทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ ัมมเทศนามัย คือการทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ ทิฐุชุกัมม คือการทำบุญด้วยทำความเห็นให้ตรง

การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพด้วยสัมปทา ๕ เป็นการทำให้ถึงด้วยศีลเรียกว่า สีสัมปทา ให้ถึงพร้อมด้วยฉันทะความพึงพอใจในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม ไม่ประมาท เรียกว่าฉันทะสัมปทา ให้ถึงพร้อมด้วยตน หมายถึงมีการตนสมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ เรียกว่า อัตตสัมปทา ให้ถึงพร้อมด้วยทฐิ ความคิดเห็นที่ถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งเห็นถูกต้องในอริยสัจ ๔ เห็นในไตรลักษณ์ เห็นในกรรม เห็นในขันธ ๕ เห็นในมรรค ๘ เรียกว่า ทิฐิสัมปทา และให้ถึงพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ รักษาศีล ทำบุญ ให้ทาน ปฏิบัติธรรม เจริญเจริญสมาธิภาวนาอยู่เสมอ เรียกว่า อัปมาทสัมปทา

การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพเรียกว่าเทวธรรม ๒ จริยธรรมของเทพกำหนดเอาเทวธรรมหรือสุกกธรรมหรือธรรมโลกบาล กล่าวคือหิริ ความละอายแก่ใจ และโอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต การพัฒนาชีวิตอีกบทหนึ่งเรียกว่าวัตรบท ๗ ประการ มีบำรุงเลี้ยงมารดาบิดา

ตลอดชีวิตเป็นต้น มีการการไม่โกรธเป็นที่สุด ส่วนที่แยกย่อยออกไปจากธรรมสำหรับปฏิบัติของเทพ ๒ หลักนี้ ก็มีปรากฏในชาดก แต่มักจะเรียกรวม ๆ ว่า ธรรม ซึ่งหมายถึงความดี ความถูกต้อง ความ เป็นธรรมต่อทุกคน เป็นเรื่องที่พึงประสงค์ของทุกชีวิตก็ว่าได้

เทวธรรม คือธรรมสำหรับปฏิบัติของเทพ ถ้ามนุษย์ปฏิบัติครบถ้วนอย่างเทพได้แล้วก็ เป็นดังเทพ เทวธรรมนี้สำคัญ เพราะมนุษย์โลก เมื่อไม่มีหิริ โอตตปปะ ก็จะประพฤติสับสนกันไปหมด เหมือนอย่างพวกแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข และสุนัขจิ้งจอก ถ้าเหตุที่สูกกธรรม ๒ ประการนี้ยังค้ำครอง โลกอยู่ ก็ยังปรากฏ (ความเคารพยำเกรงต่อกัน) ให้รู้ว่า หญิงนี้เป็นมารดา หญิงนี้เป็นน้า หญิงนี้เป็น ป้า หญิงนี้เป็นภรรยาของอาจารย์ หรือหญิงนี้เป็นภรรยาของครู ด้วยหลักธรรมข้อนี้สามารถแก้ปัญหา ศีล ๕ ข้อกามาสมุจจาจารได้ ดังความสำคัญของหิริและโอตตปปะว่า

“หากสัตว์เหล่าใดไม่มีหิริโอตตปปะในกาลทุกเมื่อสัตว์เหล่านั้นก็ชื่อว่าปราศจาก สูกกธรรมเป็นผู้เข้าถึงชาติและมรณะส่วนสัตว์เหล่าใดเข้าไปตั้งหิริและโอตตปปะ ไว้โดยชอบสัตว์เหล่านั้น (ย่อม) มีพรหมจรรย์องงาม สงบ สิ้นทุกข์ ไม่มีภพใหม่อีกแล้ว” ^{๒๓}

วัตรบท ๗ ประการที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง หากใครปฏิบัติได้แล้ว เขาก็เป็นดังเทพ การพัฒนา ชีวิตตามจริยธรรมของเทพด้วยวัตรบท ๗ ประการ ตามที่กล่าวโดยสังเขปข้างต้น มาถึงตรงนี้ ใครที่ จะขยายความ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ธรรมสำหรับปฏิบัติของเทพนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง มาถึงส่วน นี้จะอธิบายให้เห็นว่า จะพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพให้ได้ผล เกิดคุณค่าชีวิตเราอย่างไร กล่าวคือ

วัตรบทที่ ๑: เราพึงเลี้ยมมารดาและบิดาตลอดชีวิต ข้อนี้ การเลี้ยมมารดาบิดา ถือเป็น มงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ ว่าด้วยมาตาปิตุอุปัฏฐาก คือเมื่อมารดาบิดาเลี้ยมมาแล้ว หน้าที่ และจิตสำนึกของลูกก็เลี้ยมท่านตอบ ไม่ต้องรอเมื่อยามชรา การเลี้ยมมารดาบิดานั้นมีอานิสงส์มาก เปรียบได้กับนับถือพระพรหม และพระพุทธเจ้าถือมารดาบิดาว่าเป็นพรหมของลูก คำที่เป็นไวยาพจน์กัน นี้ คือคำว่าบุรพเทพ บุรพาจารย์ อาหุไนยบุคคล ก็เป็นข้อเปรียบเทียบของมารดาบิดาทั้งนั้น

ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ เรื่องสพรหมกสูตร ว่าด้วยมารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า บุตรของสกุโลไดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุ ลนั้นชื่อว่ามีพรหม (พรหมวิหาร ๔) ชื่อว่ามีบุรพเทพ (อาจารย์คนแรก) ชื่อว่ามีบุรพาจารย์ ชื่อว่ามี อาหุไนยบุคคล (ควรแก่การตอบแทน) เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดง โลกนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวโดยมีสวรรค์เป็นที่รองรับในการปฏิบัติสูตรนี้ ความ ว่า

“มารดาบิดาผู้อ่อนเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตพึงนมัสการและ สักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การอาบน้ำ และการล้างเท้า เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญเขาในโลก นี้เอง เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์” ^{๒๔}

^{๒๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๒/๓๙๐.

^{๒๔} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๖/๔๘๖.

คำว่า ที่ไหนไม่ได้ อันตราย คือว่า เมื่อศึกษาดำเนินงานสงกรานต์แล้ว จะทราบดำเนิน สงกรานต์ มีพรหม ๒ องค์ คือกบิลพรหมกับธรรมบาลกุมาร โดยกบิลพรหมเป็นพรหมผู้ทรงวิทยาคณ มีชื่อเสียง ไม่มีใครไม่รู้จักท่าน จึงทำทนายปัญหา ๓ ราศีกับธรรมบาลหนุ่ม ๆ ยิ่งเด็กแต่เก่งกล้า สามารถพูดได้หลายภาษาแม้ภาษานกก็พูดได้ ฟังได้

เมื่อธรรมบาลหนุ่มตอบปัญหา ๓ ราศีได้ ทำให้กบิลพรหมแก้ปัญหา ๓ ราศีกับธรรมบาล กุมาร ต้องยอมตัดศีรษะของตนบูชาความรู้ เมื่อตัดแล้วก็มีปัญหาตามมาว่า ศีรษะของกบิลพรหมที่ตัด แล้วจะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้เลย ถ้าทิ้งในน้ำ จะทำให้น้ำแห้ง ถ้าทิ้งบนบก จะทำให้ไฟไหม้ ถ้าทิ้งใน อากาศ จะทำให้ฝนแห้ง แล้วจะให้ทำอย่างไร ข้อนี้เป็นปริศนาธรรม ไม่ได้หมายความว่า ศีรษะของ กบิลพรหมนี้เสนียดจัญไรอะไรหรอก หากแต่ว่า หมายถึง จะต้องไม่ตกอยู่ในลักษณะของคำว่าทิ้งไป แต่ต้องยกไว้ในที่สูง นำขึ้นไว้ในฐานะที่บูชาสักการะ เป็นสื่อสอนว่า ลูก ๆ ต้องเคารพพ่อแม่ใน พระพุทธศาสนาถือว่า “พรหมมาตาปิโตร พ่อแม่เป็นพรหมของลูก”^{๒๕} เมื่อกบิลพรหมตัดศีรษะ แล้วก็มอบให้ธิดาคนโตชื่อทงษะเทวี นำไปบรรจุไว้ ณ มณฑปถ้ำคันธุลี ภูเขาพระสุเมรุ บางคนเรียกว่า เขาไกรลาส (ศูนย์กลางจักรวาล หรือสะดือจักรวาล) อันแสดงถึงเคารพสูงสุด เมื่อครบรอบปีใหม่ที่ ถือกันว่าเป็นวันสงกรานต์ ธิดาทั้ง ๗ คนนี้จะผลัดวาระกันแต่ละปีนำศีรษะของบิดาลงมาสรงน้ำ เวียน รอบเขาพระสุเมรุแล้วนำเข้าเก็บที่เดิม ทำอยู่ในรอบ ๗ ปี เมื่อครบ ๗ ปีแล้วจึงเริ่มต้นคนแรกใหม่ การที่ธิดาปฏิบัติเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบิดา เป็นการปฏิบัติธรรมของเทพของ พรหมนั่นเอง ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ นี้ วันสงกรานต์ตรงกับวันเสาร์ ก็เป็นหน้าที่ของนางโมหิธรเทวี รับ หน้าที่เป็นนางสงกรานต์นำศีรษะของกบิลพรหมลงมาสรงน้ำ แล้วเวียนรอบเขาพระสุเมรุ ครบ ๖๐ นาทีแล้วนำเก็บไว้ตามเดิม

การที่คนมีจิตสำนึกเป็นหน้าที่แล้ว ย่อมเกิดประโยชน์คือได้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี ของตน ได้ปฏิบัติตามธรรม มีจริยธรรม ย่อมเกิดความสุขในชีวิต ไม่เป็นที่รังเกียจของสังคม บุคคลที่ เนรคุณผู้บังเกิดเกล้า นั้น ถือว่าเป็นบุคคลคบไม่ได้ เพราะว่าผู้บังเกิดเกล้ายังเนรคุณแล้ว คนอื่นเช่น เพื่อนอื่นญาติมิตรจะต้องทำกับเขาได้

วัตรบทที่ ๒: เราพึงประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต ข้อนี้ เป็นการแสดงความเคารพ ให้ความสำคัญ มีความเกรงใจ ไม่ล่วงละเมิดด้วยกาย วาจา หรือแม้ใจ ซึ่งต่างจากการไม่ เคารพ ไม่เกรงใจ ก็ย่อมต่อว่า ด่าทอ ลงมือ หรือคิดอาฆาตพยาบาท สังเกตว่า ครอบครัวใดมีธรรม มีความรัก เมตตา กรุณาต่อกัน จะห่วงหาอาทรกัน ช่วยเหลือกันในยามตั้งตัวดำรงชีพ ครอบครัวนั้น จะมีสุขภาพกาย ใจดี ทำบุญทุกโอกาส เข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมตามปกติชีวิต ซึ่งต่างจากครอบครัว ที่ไม่รักกัน คิดเอาเปรียบกันตลอด จะไม่มีโอกาสทำบุญ เพราะสุขภาพจิตไม่ดี มีแต่ปัญหารุมเร้า จึง บอกบุญไม่รับ

วินัยปิฎก จุลวรรค ได้แสดงการอ่อนน้อมถ่อมตนในการทำก่อน-หลัง ทำนองว่าคนมา ภายหลังต้องเคารพต่อผู้มาก่อน หรือทำไว้ก่อนนั้น ตัวอย่างนกกระทาบกลิ้งกับช้างว่า เพื่อน ทั้งหลาย ที่โน้นมีต้นไทรใหญ่ เรากินผลของต้นไทรนั้นแล้วถ่มมูลไว้ที่นี่ ไทรต้นนี้เกิดจากผล ของต้นไทรนั้น ดังนั้นเราจึงเป็นผู้ใหญ่โดยชาติกำเนิด จากนั้น ลิงกับช้างพลายได้กล่าวกับนก กระทาบนี้ว่า เพื่อนบรรดาเราทั้งหลาย ท่านคือผู้ใหญ่มากกว่าโดยชาติกำเนิด เราทั้ง ๒ จะสักการะ เคารพนับถือ บูชา และเชื่อฟังท่าน ลำดับนั้น นกกระทาบได้ให้ลิงกับช้างสมทานศีล ๕ ทั้ง

^{๒๕} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

ตนเอง ก็รักษาศีล ๕ สหายทั้ง ๓ นั้นต่างเคารพยำเกรง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกันหลังจาก
สิ้นชีวิตได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัตินี้ เรียกว่าตัตติยพรหมจรรย์ จะเห็นว่า
สัตว์ดิรัจฉานพวกนั้นยังมีความเคารพยำเกรง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกัน ดังนั้น ภิกษุทั้งหลาย
การที่พวกเธอเป็นผู้บวชแล้ว ในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้ว มีความเคารพมีความยำเกรงกันและ
กัน ดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกันจะพึงงดงามในธรรมวินัยนี้ ดังพุทธพจน์ว่า “นรชนเหล่าใดฉลาด
ในธรรม ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญทั้งหลายนรชนเหล่านั้นเป็นผู้ได้รับการสรรเสริญ
ในปัจจุบัน และมีสุคติภพในเบื้องหน้า”^{๒๖}

ความอ่อนน้อมสามารถระงับดับอธิกรณ์ได้เร็ว ถ้าไม่อ่อนน้อม ยังหัวดีอื้อ แข็งกระด้าง
เพราะทิฐิमानะ ย่อมเป็นป่อเกิดอธิกรณ์เนื่อง ๆ ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระภิกขุว่า
“ภิกขุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มีอาบัติมาก
เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตินอกกลุ่มนอกทาง นำถ้อยคำ
ภายนอกมากลบเกลื่อน แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อน
น้อมให้ปรากฏ ไม่ประพฤติชอบ ไม่หวาดกลัว ไม่ยอมถอนตนออก ไม่
กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์’ เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่ายาก
นั้นเป็นการชอบที่ท่านผู้มีอายุทั้งหลายจะพิจารณาโทษของภิกษุนี้
โดยมิให้อธิกรณ์ระงับไปโดยเร็ว”^{๒๗}

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต เรื่องเทวทูตสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า
บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติกายทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย) วจีทุจริต (ความประพฤติชั่ว
ด้วยวาจา) และมโนทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยใจ) หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก นายนิรยบาล จับแขนเขาไปแสดงต่อพญายมว่า “ขอเดชะ คนผู้นี้ไม่เกื้อกูลมารดา ไม่
เกื้อกูลบิดา ไม่เกื้อกูลสมณะ ไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล ขอพระองค์จง
ลงโทษแก่คนผู้นี้เถิด”^{๒๘}

คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องอายุวัฒนกุมาร พระผู้มีพระภาคตรัสพระศาสดาแก่อายุ
วัฒนกุมารและอุบาสก ๕๐๐ คน ถึงเรื่องการยืนยันว่าอายุจะสั้นหรือยืนยาว วรรณณะจะผ่องใส
จะมีสุขกายสบายใจและมีผลกำลังดีหรือไม่ อยู่ที่ความอ่อนน้อมที่ว่า “ธรรม ๔ ประการ คือ
อายุ วรรณณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่ผู้กราบไหว้ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่เป็นนิตย์”^{๒๙}

คัมภีร์ขุททกนิกาย เปตวัตถุ เรื่องชนปาลเสฏฐิเปตวัตถุ ยืนยันธรรมที่จะนำตนไปสู่สวรรค์
คือ “ขอท่านทั้งหลายจงเกื้อกูลมารดา จงเกื้อกูลบิดา ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในสกุล เป็นผู้
เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพราหมณ์ ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ ท่านทั้งหลายจักไปสู่สวรรค์”^{๓๐} ยังยืนยัน
อีกว่า “นรชนเหล่าใดฉลาดในธรรม (ความประพฤติยำเกรงต่อบุคคลผู้เจริญ) ประพฤติอ่อนน้อม

^{๒๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๑/๑๒๕.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๓/๑๕๕.

^{๒๘} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๑๕๑.

^{๒๙} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๙/๖๔.

^{๓๐} ข.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๔๕/๒๐๖.

ถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญทั้งหลาย นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ได้รับการสรรเสริญในปัจจุบันและมีสุคติภพในเบื้องหน้า”^{๓๑}

วัตรบทที่ ๓: เราพึงพูดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต ข้อนี้เป็นการแสดงออกทางวาจา ซึ่ง ๒ ข้อแรกนั้นเป็นจะแสดงออกทางกาย การพูดหรือปากนั้นถือว่าเป็นเอกนำทางสู่ชีวิตอันก้าวหน้า คือจะดีก็เพราะปาก จะปากอึดท้องอึดก็เพราะปาก สุนทรภู์ ถือว่าปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ตรงกันข้ามนี้ ถ้าปากไม่ดีคือปากเสีย โดยพูดจาไม่ไพเราะ เสียดสี เพ้อเจ้อ เหน็บแนมทำให้คนอื่นไม่พอใจเสียแล้ว ย่อมเป็นเสนียดแก่ตัว เป็นที่รังเกียจแก่คนอื่นโดยไม่ต้องลงทุนอะไรเลย สุภาชิตโบราณเปรียบเปรยกับปลาหมอว่า ปลาหมอตายเพราะปาก เพราะเป็นปากเป็นพิษ นั่นเอง

คัมภีร์ขุททกนิกาย ชาดก กล่าวปัญหาธรรมกัณระหว่างเศรษฐีโพธิสัตว์กับสิริเทพธิดา ถึงเรื่องเสน่ห์จับใจหญิง โดยสิริเทพธิดากล่าวว่า

“ชายใดไม่มักโกรธ เป็นกัลยาณมิตร เสียสละ สมบูรณ์ด้วยศีล ไม่โอ้อวด ชื่อตรง สงเคราะห์ มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน ถึงจะเป็นใหญ่ก็ถ่อมตน ดิฉันจะเป็นหญิงมีสิริอันไพบุลย์ในชายนั้น เหมือนคลิ่นที่ปรากฏแก่ผู้มองดูท้องทะเล”^{๓๒}

วัตรบทที่ ๔: เราไม่พึงพูดคำส่อเสียดตลอดชีวิต ข้อนี้ เป็นการแสดงการพูดที่ส่อเสียดถือเป็นองค์แห่งวจีทุจริตองค์หนึ่ง ย่อมไม่เป็นที่พึงพอใจแก่คนที่ถูกพูดจาส่อเสียด เป็นการเจ็บที่ใจเพราะพูดเหน็บ เจ็บอื่นแม้จะเป็นหมิ่นเป็นแสบก็ทนได้ไหว โทษการพูดส่อเสียดนี้ เป็นเสนียดจัญไรแก่ตนเองอย่างหนึ่ง สร้างความรังเกียจให้กันอย่างยากที่จะลบให้หายได้ ดังกระจกแตกร้า

คัมภีร์ขุททกนิกาย ชาดก เรื่องปณฺธรทศนาคราชชาดก เป็นการโต้ตอบกันระหว่างปณฺธรทศนาคราชกับอเจลลภิกษุ โดยปณฺธรทศนาคราชตำหนิอเจลลภิกษุ ว่าท่านมักประทุษร้ายมิตรส่อเสียดครั้นตำหนิแล้วเมื่อจะสาป (สำเร็จผล) นาคราชกล่าวว่า

“ธรรมดาบรรพชิตผู้พิจารณาเห็นโลกนี้และโลกหน้า ย่อมจะไม่มีความคิดว่า สิ่งนี้เป็นที่รักของเรา หรือสิ่งนี้ไม่เป็นที่รักของเรา ก็ท่านเป็นผู้ไม่สำรวม แต่ประพฤติกองชาวโลกนี้ด้วยเพศแห่งผู้มีความสำรวมด้วยดี ท่านมิใช่พระอริยะ แต่ทำเหมือนพระอริยะ มิใช่คนสำรวม แต่ทำเหมือนคนสำรวม มีชาติต่ำทราม หาใช่ผู้ประเสริฐไม่ได้ ประพฤติชั่วช้าลามกเป็นอันมาก เจ้าคนผู้มีนิสัยประทุษร้าย เจ้าเป็นคนประทุษร้ายมิตรผู้ที่ไม่ประทุษร้าย ทั้งเป็น คนพูดจาส่อเสียด ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอศีรชะของเจ้าจงแตก ๗ เสี่ยง”^{๓๓}

ข้อสังเกต วัตรบทข้อ ๓-๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพูดหรือเกี่ยวกับปากซึ่งหมายถึงการพูดโดยจริยธรรมการพูดคือพูดดี พูดไม่ดี พูดไพเราะ ไม่ไพเราะ หากพูดดี แน่แน่นอนจะมีคุณต่อตนเอง แต่ถ้าพูดชั่วแล้วบรรลยทั้งแก่ตนเองและคนอื่น ดังบทคติธรรมคำกลอนสอนใจให้เตือนตนเองที่ว่า

ปากเป็นเอกเลขเป็นโทโบราณว่า

หนังสือเป็นตรีมีวิชาไม่เสียหลาย

ถึงรู้มากไม่มีปากกล่าวปากตาย

^{๓๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๗/๑๖.

^{๓๒} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๕๓/๒๓๗.

^{๓๓} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๙๓-๕/๕๘๓.

มีอุบายใช้ไม่เป็นเห็นป่วยการ
 ถึงรู้ดีมีวิชาปัญญามาก
 ไม่รู้จักใช้ปากให้จัดจ้าน
 เหมือนเต่าฝิ่งนั่งซื้ออ้อรำคาญ
 วิชาชาญมากเปล่าไม่เข้าที่
 ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์
 มีคนรักสกล้อยอร่อยจิต
 หากพุดชั่วตัวตายทำลายมิตร
 จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา^{๓๔}

วัตรบทที่ ๕: เราพึงมีใจปราศจากความตระหนี่ที่เป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการบริจาค เป็นประจำ มีมือชุ่มเป็นนิตย์ ยินดีในการเสียสละ ควรที่ผู้อื่นจะขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต ข้อนี้ รวมมาลงในคำว่า ให้ทาน บริจาคะ คือว่าทานคือการให้ ถ้าให้แก่สมณะ พระสงฆ์ เรียกว่าทำบุญ ถ้าให้แก่คนยากจน ผู้ประสบเหตุ อุบัติภัย หรือบุคคลทั่วไปเรียกว่าให้ทาน ทั้งทาน และบริจาคะ เป็นหนึ่งราชธรรม ๑๐ บริจาคะคือการเสียสละความสุขเพื่อช่วยเหลือคนที่ต้องการให้ ช่วย เป็นการปฏิบัติขณะที่ตนมีความสุข นอนเป็นสุข นั่งเป็นสุข กินเป็นสุข บังเอิญว่ามีผู้ต้องการ ความช่วยเหลือ ก็สละความสุขนั้นไปช่วยเขาได้

คัมภีร์ที่หมินกาย ปาฏิกวรรค เรื่องสิงคาลกสูตร เป็นการรับประกันการได้ยศของบุคคลไว้ จากการปฏิบัติตามวัตรบทข้อนี้ ว่า “คนชอบสงเคราะห์ ชอบสร้างไมตรี รู้เรื่องที่เขาบอก ปราศจากความตระหนี่ เป็นผู้ชอบแนะนำ ชี้แจงแสดงเหตุผล เช่นนั้น ย่อมได้ยศ”^{๓๕} เรื่อง ทาน (การให้) เป็นสังคหข้อที่ ๑ มีคุณสมบัติจะช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลีมสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปไว้ได้ฉะนั้น ถ้าไม่มีสังคหธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนบถื้อ หรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุแต่เพราะ บัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้ นำสรรเสริญ”

คุณค่าที่ได้รู้จากปฏิปทาของเทพที่จะนำเป็นแม่แบบแห่งจริยธรรมตามเทพจะเห็นจากความตอนี่ไปว่า สิงคาลกะ คหบดีบุตร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตาม ประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระ ธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”^{๓๖}

^{๓๔}พระมหาวิ ฐานวโร, พุทธวิธีเทศนาแบบต่าง ๆ, (พิษณุโลก:โพกัสมาสเตอร์ปริ้นต์, ๒๕๔๙, หน้า

^{๓๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๓/๒๑๗.

^{๓๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๔/๒๑๘.

วัตรบทที่ ๖: เราพึงพูดแต่คำสัตย์ตลอดชีวิต ข้อนี้ เป็นข้อที่หนึ่งฆราวาสธรรม ๔ เป็นหนึ่งในศีล ๕ ในข้องดเว้นจากมุสาวาท การพูดคำสัตย์นี้มีอานิสงส์มาก มีผลมาก ขึ้นดับทุกข์ได้ทีเดียว ดังความ ว่า

“ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว มีความประพฤติดีงาม ตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล พูดคำสัตย์ มีใจประกอบด้วยhiri จะเกิดในหมู่มนุษย์ชาติใด ๆ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณชาล และคนเทชยะก็ตาม ก็ละความเกิดและความตายได้ มีพรหมจรรย์บริบูรณ์ ปลงภาระได้แล้ว ไม่ประกอบด้วยกิเลส ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ รู้จบธรรมทุกอย่าง ดับสนิทเพราะไม่ถ้อยมั่น ในเขตที่ปราศจากธุลีเช่นนั้นแล ทักขิณาย่อมมีผลมาก”^{๓๗}

วัตรบทที่ ๗: เราไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราก็จะกำจัดโดยฉับพลันทันที ข้อนี้ เป็นหนึ่งในราชธรรม ๑๐ ข้อที่ ๙ คืออโกธัง ไม่โกรธ วิธีฆ่าความโกรธนี้ง่ายมาก คือไม่โกรธ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ” ซึ่งมีวิธีเดียวเท่านั้นที่จะเอาชนะความโกรธให้หายขาดได้ คือไม่โกรธ ไม่สามารถจะแก้ได้ด้วยเงินตรา วัตถุสิ่งของใด ๆ ได้ เรียกว่าซื้อความโกรธไม่ได้

คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องโรหิณีชัตติยักกัญญา- เจ้าหญิงโรหิณี พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เจ้าหญิงโรหิณีเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ที่รุมเร้าคนนั้นเพราะติดอยู่ในนามรูปว่า “บุคคลควรละความโกรธ สละมานะ ก้าวล่วงสังโยชนได้หมดทุกอย่าง ความทุกข์ย่อมไม่รุมเร้าคนนั้นผู้ไม่ติดอยู่ในนามรูป ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล”^{๓๘}

คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องอุตตราอุปาสิกา พระผู้มีพระภาคทรงชมเชยนางอุตตราที่อดกลั้นความโกรธต่อนางสิริมาที่เอาชนะความโกรธได้ ว่า “บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์”^{๓๙}

คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องมหาโมคคัลลานเถรปัญหา พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระมหาโมคคัลลานเถรเรื่องการอานิสงส์ไปสู่เทวโลกได้ ว่า “บุคคลควรพูดคำจริง ไม่ควรโกรธ แม้เขาขอเพียงเล็กน้อยก็ควรให้ด้วยเหตุ ๓ อย่างนี้ (อย่างใดอย่างหนึ่ง) บุคคลพึงไปเทวโลกได้”^{๔๐}

การพัฒนาชีวิตตามจริยธรรมของเทพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยกำหนดเอาธรรมชาติหลัก ๆ ที่เทพสถิตและมีบทบาทกับธรรมชาตินั้น ๆ ทำให้มีผลเกิดจริยธรรม เช่นปฐมบัญญัติวินัยสงฆ์ และประชาชนถือเป็นจริยธรรมในฐานะประเพณีอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลมาถึงปัจจุบันมากมาย ซึ่งธรรมชาติหลัก ๆ ในหัวข้อนี้ ดังนี้

- (๑) จริยธรรมของเทพกับป่า
- (๒) จริยธรรมของเทพจากกับนภากาศ
- (๓) จริยธรรมของเทพกับข้าว

^{๓๗} อ.ปญจ. (ไทย) ๒๓/๑๗๙/๓๐๓.

^{๓๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๑/๑๐๑.

^{๓๙} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

^{๔๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๔/๑๐๒.

- (๔) จริยธรรมของเทพกับน้ำ
- (๕) จริยธรรมของเทพกับฝน
- (๖) จริยธรรมของเทพกับธรรมชาติอื่น ๆ
- (๑) จริยธรรมของเทพกับป่า

เทพต่าง ๆ บรรดามี เทพชนิดประจำป่าไม้ เรียกว่า รุกขเทพ ดังปรากฏในภัททสาธกชาดกแห่งที่ฌณิกาย มหาวรรคว่าด้วย เทพประจำต้นรังหนุ่ม (ภัททะ+สาละ+รุกขะ) เป็นบทสนทนาสำคัญระหว่างพระราชากับภัททสาธกเทพ ว่า

“.....พระราชตรัสว่า เหมือนราชบุรุษตัดมือ ตัดเท้า ตัดหู และตัดจมูกก่อน ต่อมาภายหลัง จึงตัดศีรษะของโจรที่ยังเป็นอยู่ การตายนั้นพึงเป็นทุกข์ ภัททสาละผู้เจ้าป่า การถูกตัดเป็นท่อน ๆ เป็นสุขหรือ เพราะเหตุไร เพราะอาศัยอะไร ท่านจึงปรารถนาการถูกตัดเป็นท่อน ๆ, ภัททสาธกเทพตอบว่า ก็ข้าพระองค์อาศัยเหตุอันใดซึ่งเป็นเหตุอันประกอบด้วย ธรรม จึงปรารถนาการถูกตัดเป็นท่อน ๆ ขอเดชะพระมหาราช ขอพระองค์ทรงสดับเหตุอันนั้นของข้าพระองค์ พวกญาติของข้าพระองค์เจริญเติบโตอย่างมีความสุข เกิดในที่อบอุ่น ช่าง ๆ ข้าพระองค์ ข้าพระองค์พึงเบียดเบียนพวกญาติแม่เหล่านั้น ชื่อว่าได้ก่อความไม่สุขสบายให้แก่ผู้อื่น,

ในที่สุด เมื่อพระราชาทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ภัททสาละผู้เจ้าป่า ท่านได้คิดสิ่งที่ควรคิด ปรารถนาประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่ญาติ สหายเอ๋ย เราให้อภัยแก่ท่าน”^{๔๑}

ความข้างต้นนี้ พระราชาตรัสย้อนถามเทพ (สับประยอก) ถึงการตัดอวัยวะ ตัดร่างเป็นท่อน ๆ แล้ว จะเป็นสุขได้ แล้วถ้าประหารโดยวิธีอื่นจากนี้แล้วเป็นทุกข์กระนั้นหรือ เทพทูลตอบว่า ถ้าข้าพระองค์ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ทำไมถึงปรารถนาถูกตัดเป็นท่อน ๆ เล่า การที่จะได้ชื่อเป็นทุกข์นั้นควรจะมาจากการที่ข้าพระองค์เบียดเบียนหมู่ญาติต่างหาก ผลที่สุดแล้ว พระราชาจำต้องยอมภัททสาธกรุกขเทพ (เจ้าป่า) เพราะธรรมของเทพที่หวังเกื้อกูลแก่หมู่ญาติ อภัยให้แก่หมู่ญาติ

ดังนั้น การอภัยนี้เองที่ถือเป็นคุณค่าทางจริยธรรมของเทพ การให้อภัย จะทำให้คนกลับรักและสามัคคีกัน มิฉะนั้น ถ้าไม่มีการให้อภัย ไม่คิดที่จะลืมความหลัง จะหาความสามัคคีได้ยากลำบากยิ่ง ความปราดพิงย่อมทั่วทุกตัวตน

มาถึงตรงนี้ ทำให้เรารู้ต่อไปว่า มีเทพสถิตอยู่ไปไม้ สันนิษฐานว่า จะอยู่ในชนิดรุกขเทพ ซึ่งเทพประจำไปไม้ยังไม่มีชื่อเรียกจากภาษาบาลี ต่อมาปัญหาวา เมื่อมีเทพประจำไปไม้แล้ว มนุษย์จะปฏิบัติตนอย่างไรต่อเทพนี้ ดังนั้น ต่อไปนี้จะแสดงข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิคาย ชาดก เป็นบทสนทนายระหว่างพราหมณ์โพธิสัตว์กับเทพกวาดโคนต้นไม้ ดังนี้

“.....รุกขเทพโพธิสัตว์ถามพราหมณ์ผู้มากวาดโคนต้นไม้ว่า พราหมณ์ ท่านก็รู้อยู่ว่า ไม้ใบต้นนี้ไม่มีจิตใจ ไม่ได้ยินเสียง และไม่มีความรู้สึก เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ลื้ม เพียรพยายามถามอยู่เป็นนิตย์ถึงการนอนเป็นสุข, พราหมณ์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวตอบว่า ต้นไม้ใหญ่ปรากฏได้ในที่ไกล ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่ราบเรียบ เป็นที่สถิตของเทพยดา เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงนอนน้อมไม้

^{๔๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓-๒๔/๓๗๖-๗.

ใบต้นนี้ และเทพยดาผู้สถิตอยู่ในไม้ใบต้นนี้ เพราะเหตุแห่งทรัพย์, รุกขเทพโพธิสัตว์เลื่อมใสต่อพราหมณ์ จึงกล่าวว่า พราหมณ์ ข้าพเจ้านั้นพึงถึงความเป็นผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้ว จักตอบแทนท่าน ตามอานุภาพของตน ก็การที่ท่านมาในสำนักของสัตว์บุรุษทั้งหลาย แล้วทำการชวนชวนจะพึงไร้ผลได้อย่างไร,

พราหมณ์ กล่าวตอบว่า ไม่เลียบต้นใดขึ้นอยู่เบื้องหน้าต้นมะพลับ เขาล้อมรั้วไว้แล้ว เป็นที่บูชากันมาก่อน เป็นต้นไม้ใหญ่ ชุมทรัพย์ฝังไว้ที่โคนต้นไม้เลียบนั้น ไม่มีเจ้าของ มีอยู่ ท่านจงไปขุดเอาชุมทรัพย์นั้นเถิด”^{๔๒}

ความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า พราหมณ์นอนเป็นสุขเพราะอาศัยต้นไม้ พราหมณ์ก็รู้ว่า ต้นไม้มีเทพยดาสถิตอยู่ จึงนอบน้อมต้นไม้ รุกขเทพยินดีกับพราหมณ์ สรรเสริญพราหมณ์ว่า ท่านมาสู่สำนักสัตว์บุรุษ จะได้รับผลแห่งการมานี้แน่นอน แล้วพราหมณ์ก็บอกเป็นนัยว่า ชุมทรัพย์ฝังไว้ที่โคนต้นไม้ ไปขุดเอาได้เลย คำว่าทรัพย์ในที่นี้อาจไม่ใช่ทรัพย์ที่เป็นวัตถุธรรมหากแต่เป็นนามธรรมคือความสุขนั่นเอง ซึ่งความสุขนี้ถือเป็นเป้าหมายของทุกชีวิตที่ต้องการ

คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เรื่องจุฬธัมมสมาทานสูตรแห่ง ได้กล่าวถึงเทพชนิด อารามเทพ หมายถึงเทพผู้สถิตอยู่ในสวนไม้ดอกและไม้ผล วนเทพ หมายถึงเทพผู้สถิตอยู่ในป่าอันธวันและป่าสุกควัน เป็นต้น รุกขเทพ หมายถึงเทพผู้สถิตอยู่ที่ต้นสะเดา เป็นต้น ซึ่งรักษาไว้อย่างดี ได้กล่าวในท้องเรื่องการสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคตในเรื่องกาม ว่า

“.....อันที่จริง พวกเรานี้ย่อมเสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เปรียบเหมือนผลสุกของเถาย่านทราย จะพึงแตกในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน พืชแห่งเถาย่านทรายนั่น จะพึงตกลงที่โคนต้นสาละต้นใดต้นหนึ่ง เทพที่สิ่งอยู่ที่ต้นสาละนั้นกลัว หวาดเสียว และถึงความสะดุ้ง....”^{๔๓}

ข้างความข้างต้นนี้ ทำให้เรารู้ว่าโทษของกามนั้นเผ็ดร้อน นอกจากถูกลงโทษอย่างทรมาณด้วยเสียงรบกวนจากผลของเถาย่านทรายสุกแล้วแตกในฤดูแล้งดังข้างต้นแล้ว ยังถูกลงโทษด้วยลักษณะต่าง ๆ มีกาคอบจิกหัวอยู่ข้างบน มีหอกหลาวคอยทิ่มแทงอยู่ข้างล่างกับคนที่ผิดศีลช้อกามะ ขณะที่เขาขึ้นต้นจ้าว ดังนั้น เมื่อพูดถึงการละเมิดศีลช้อกามะ ก็สามารถสื่อได้จากต้นจ้าว เพราะต้นจ้าวในนรกมีหนามเกิดขึ้นเพื่อลงโทษให้คนที่ผิดศีลช้อกามะขึ้นปีนป่ายอย่างทรมาณ ทำให้เรารู้ว่าโทษได้ง่ายขึ้นกับคนที่ผิดศีลช้อกามะ คือทรมาณกับการขึ้นต้นจ้าว ส่วนปัญหาสังคมที่เห็นบ่อย ๆ คือการแตกแยกในครอบครัว ดังนั้น คุณค่าของศีลช้อนี้ คือ ทำให้ครอบครัวมั่นคง

ข้อที่ว่า เถาย่านทรายนั่น เป็นข้อเปรียบเทียบกับผลสุกแห่งเถาย่านทรายสุกแล้วตกลงลงมานั่น ก็น่ากลัว จะรุนแรงด้วยเสียงดังขนาดใหญ่ มีผลให้เทพสะดุ้งตกใจกลัวได้ แต่แปลกใจว่า จากข้อความข้างต้น เราก็ก็นึกว่าเทพก็ตกใจเป็น ตกใจเพียงใดนั้น ขนาดว่าเหล่าเทพตนอื่น ๆ ต้องมาปละปโยกันถึงที่ที่เดียว ดังความว่า

“พวกอารามเทพ วนเทพ รุกขเทพ และพวกเทพที่สิ่งอยู่ที่ต้นไม้อันเป็นโอสถหญ้าและต้นไม้เจ้าป่า ผู้เป็นมิตรอำมาตย์ ญาติสายโลหิตของเทพ

^{๔๒} ข.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๕-๗/๑๖๑-๒.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๘/๕๐๔.

ที่สิ่งอยู่ที่ต้นสาละนั้น ต่างก็พากันมาลอบโยนอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย’ ^{๔๔}

คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เรื่องวิเวกสูตรแห่ง ว่าด้วยความสงบของพระภิกษुरुูปหนึ่ง ซึ่งอยู่ในป่าอันสงัด ซึ่งก็เป็นความสงัดแต่ทางกาย แต่จิตหาสงัดไม่ มักคิดพล่านไปในเรื่องบ้านเรือน มีความกำหนดในกาม ยังตัดบ้านเรือนไม่ได้ เทพในป่านั้นมีบทบาทประสงคืกับภิกษุรูปนั้น จึงพูดให้ภิกษุนั้นสลัดใจ ให้เกิดความละอาย ว่า

“ครั้งนั้น เทพผู้สิงสถิตอยู่ในราวป่านั้น มีความอนุเคราะห์หวังดีต่อภิกษุนั้น ประสงค์จะให้เธอสลัดใจ จึงเข้าไปหาภิกษุนั้นถึงที่อยู่แล้วกล่าวกับภิกษุนั้นด้วยคาถาว่า ท่านต้องการความสงัดจึงเข้าป่า ส่วนใจของท่านกลับพล่านไปภายนอก ท่านเป็นคน จงกำจัดความพอใจในคน เมื่อท่านปราศจากความกำหนดแล้ว จักมีความสุข ท่านมีสติ ทำไมไม่ละความยินดีเล่า เราเตือนให้ท่านระลึกถึงธรรมของสัตบุรุษ เพราะรู้สึคือกิเลสประดุจบาดาลข้ามได้ยาก ความกำหนดในกามอย่าได้ครอบงำท่านเลย นกที่เปื้อนฝุ่น ย่อมสลัดละอองธุลีที่แปดเปื้อนให้ตกไป ฉันทใด ภิกษุผู้มีความเพียร มีสติ ย่อมสลัดละอองธุลีคือกิเลสที่แปดเปื้อนให้ตกไป ฉันทนั้น ลำดับนั้น ภิกษุนั้นถูกเทพนั้นทำให้สลัดใจ เกิดความสลัดใจแล้ว” ^{๔๕}

ความข้างต้นนี้ ความสลัดใจ เกิดคุณค่าทางจริยธรรมขึ้น คำว่าสลัดใจนี้ภาษาบาลีเรียกว่า ธรรมสังเวช ก็คือความสังเวชหรือสลัดใจจากการเห็นธรรมตามธรรมนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ภิกษุหนุ่มรูปนั้นกลับจิตกลับใจปฏิบัติตามคำให้สติของเทพนั้น เป็นภิกษุหนุ่มที่มีการสำรวมอินทรีย์ ไม่คิดฟุ้งซ่านพล่านกายใจ ถ้าพูดภาษาปัจจุบันก็คือ เป็นพระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติเยี่ยงอย่างพระสงฆ์ ไม่ควรประพฤติดนังชาวบ้านที่พากัน มีหมวดครายาว เล็บยาว ผมยาว ปรงอาหารฉันเอง เป็นต้น ฉะนั้น พระสงฆ์ก็จะไม่ต่างอะไรจากชาวบ้าน นั่นเอง

ปฐมบัญญัติแห่งภูตคามวรรคข้อหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า ต้นไม้ต้นหนึ่งมีเจ้าป่า เจ้าเขาสถิตอยู่ ข้อนี้เห็นได้จากความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาฬเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี ปรรากภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่ง เรื่องการตัดต้นไม้ เพื่อทำการก่อสร้าง มีการตัดเองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง ภิกษุรูปหนึ่งกำลังตัดต้นไม้ต้นหนึ่งโดยไม่รู้ว่ามีเทพสถิตอยู่ เทพผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้ได้กล่าวกับภิกษุนั้นว่า ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย ภิกษุนั้นไม่เชื่อฟังยังขึ้นตัด ได้ฟันถูกแขนลูกของเทพที่นั่น เทพได้มีความคิดว่า เราฆ่าภิกษุนี้ในที่นี้จะดีไหม แต่แล้วเกิดความคิดว่า การที่เราจะฆ่าภิกษุในที่นี้ไม่สมควร ทางที่ดี เราควรนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคประทานสาธุการว่า

“เทพ ดีแล้ว ดินักหนาที่ท่านไม่ฆ่าภิกษุถ้าท่านฆ่าภิกษุในวันนี้ ท่านจะประสบบาปมาก เทพ ไปเถิด ท่านจงไปอยู่ที่ต้นไม้ว่างในที่โน้น พวกชาวบ้านพากันตำหนิภิกษุนั้น ประณาม โพนทะนาว่า ไฉน พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร

^{๔๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๔/๔๑๐.

^{๔๕}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๒๑/๓๒๓.

เปียดเบียนชีวะซึ่งมีอินทรีย์เดียว พวกภิกษุได้ยืมชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มกน้อย จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า ไฉน พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้น ตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูล พระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ”^{๔๖}

เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท รับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะ เรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอตัดเองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้ จริงหรือ พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า โมฆะบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวกเธอจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า โมฆะบุรุษทั้งหลาย เพราะพวกชาวบ้านมีความสำคัญว่า ต้นไม้มีชีวะ โมฆะบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เลื่อมใส หรือทำคนที่ เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย แล้วจึงรับสั่ง ให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากร ภูตคาม”^{๔๗}

ความข้างต้นนี้ ทำให้เราทราบว่า กระบวนการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้า จะบัญญัติก็ต่อเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นแล้ว และจะสอบสวนแล้วจึงบัญญัติ โดยจะไม่บัญญัติไว้ล่วงหน้า ดำเนินบัญญัติสิกขาบทแบบสัมมุข โดยการเรียกผู้เกี่ยวข้องนั้นมาสอบถามโดยตรง ความข้อนี้ถือเป็นประเด็นสำคัญ สอนให้สาวกของพระองค์ในปัจจุบันในการตัดสินปัญหาวินัยที่นิยมตัดสินตามอารมณ์ซึ่งจะไม่พ้นไปจากการมีอคติ ทำให้ขาดความยุติธรรม ทั้ง ๆ ที่พระสงฆ์เป็นสังคมในอุดมคติแห่งการปกครองที่ชอบด้วยธรรม เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ใช่อัตตาธิปไตย ไม่ใช่โลกาธิปไตย แต่มุ่งเน้นธรรมาธิปไตยและความข้างต้นนี้น่ายึดเป็นแม่แบบได้ว่า การตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้น พระองค์ให้ความสำคัญต่อศรัทธาของชาวบ้านอย่างมากถึงกับเรียกผู้ละเมิดต่อศรัทธาชาวบ้านว่า โมฆะบุรุษเลยทีเดียว

ธรรมดาดันไม้นั้น โดยผิวเผินแล้วไม่มีจริยธรรมอะไร แต่ที่สำคัญคือเป็นที่สถิตของเทพให้ เทวา เพราะเทพนั้นท่านตั้งอยู่ในเทวธรรม กล่าวคือ “มีหิริและโอตตปปะ มีสุกกธรรมคือกุศลธรรม สงบระงับ ดึงาม ท่านเรียกว่า ผู้มีเทวธรรมในโลก”^{๔๘} ถือว่าเทพก็มีส่วนสำคัญในการสร้างจริยธรรมที่ส่งผลถึงมนุษย์ และมีส่วนสำคัญในการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้า อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าเอาใจใส่ต่อศรัทธาของผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้วมาก เรียกว่า ไม่ยอมยั้งศรัทธาไทยให้ตก คือให้ความสำคัญแก่ศรัทธาของชาวบ้านมากกว่าภิกษุสงฆ์ด้วยซ้ำ

จึงสรุปว่า ต้นไม้ ป่า ธรรมชาติ ห้วยน้ำลำคลองมีเทพแห่งเมตตาธรรมสิงสถิตอยู่เพื่อดูแลรักษา ดังที่ปรากฏในวิเวกสูตร ซึ่งต่างจากเทพที่ดุร้ายซึ่งมักจะหลอกหลอน เป็นเทพบันดาลให้คนฝันร้าย ในคราใดที่มนุษย์หลงผิด ทำผิดศีลธรรม เทพแห่งเมตตาใจดีนี้จะช่วยเตือนให้ได้สติดังที่เคยกล่าวมา ตามที่ศึกษาค้นคว้าในเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของเทพที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกล่าวไว้ว่า

^{๔๖}วิ.มท. (ไทย) ๒/๘๙/๒๗๓-๘.

^{๔๗}วิ.มท. (ไทย) ๒/๘๙-๙๐/๒๗๓.

^{๔๘}ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

“จากบทบาทของเทพชั้นต่าง ๆ จะเห็นว่ามิตั้งบทบาทด้านบวก เช่น การให้ความช่วยเหลือหรือดูแลผู้ทรงศีลทรงธรรม การที่เทพเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมหรือทูลถามปัญหาดังที่ปรากฏในมงคลสูตร และบทบาทในด้านลบ เช่น เกิดความอิจฉาริษยา ทำการขัดขวางหรือรบกวนผู้ที่ใจอ่อนไม่เข้มแข็งให้ตกอยู่ใต้อำนาจและชักนำไปในทางที่ไม่ดี ผลที่เกิดจากการดำเนินบทบาทในด้านบวกย่อมอำนวยให้เทพเจริญก้าวหน้าในความดี ยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือบางท่านอาจได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล เช่น ท้าวสักกะที่ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันหลังจากจบการทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ส่วนเทพที่คอยอิจฉาริษยาหรือคอยขัดขวางผู้อื่นก็ย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั่นเอง คือ เป็นผู้ทุกข์เสียใจที่ไม่อาจทำอะไรผู้อื่นได้ตั้งใจและอาจถึงขั้นต้องจุติจากสวรรค์ก่อนเวลาอันควรได้ทันที”^{๔๙}

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เทพกับปาวอย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ชนิดที่ว่าปาว ต้นไม้ ผลไม้ ก็ขึ้นอยู่กับกาปฏิบัติของเทพ ถ้าผิดเพี้ยนไปจะมีเหตุการณ์อันอัศจรรย์อย่างคาดไม่ถึงทีเดียว คือว่า ครั้งนั้น เทพผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะมีความคิดดังนี้ว่า

“ท่านผู้เจริญ น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏหนอ คนชั่วนี้บริโภคผลของต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะจนพอแก่ความต้องการแล้วหักกิ่งหลักไป ทำอย่างไร ต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะจะไม่พังก่อผลต่อไป”

หลังจากนั้น ต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะไม่ได้ออกผลอีกต่อไป พระเจ้าโกรพยะเสด็จเข้าไปหาท้าวสักกะจอมเทพถึงที่ประทับได้ทูลท้าวสักกะว่า

“ขอเดชะ ท่านผู้นิรทุกข์ พระองค์พึงทราบเถิดว่า ต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะไม่ออกผล, ที่นั่นท้าวสักกะจอมเทพทรงบันดาลให้มีลมฝนอย่างแรงพัดโค่นต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะล้มลง ทำให้มีรากขึ้นเบื่องบนด้วยฤทธิ์ ลำดับนั้น เทพผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะเป็นทุกข์ เสียใจ ได้ยื่นร้องไห้น้ำตานองหน้าอยู่ ณ ที่สมควร ภายหลัง ท้าวสักกะจอมเทพเข้าไปหาเทพผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ชื่อสุปติภูฏะถึงที่อยู่แล้วถามว่า เทพ ทำไมหนอเธอจึงเป็นทุกข์ เสียใจ ยืนร้องไห้น้ำตานองหน้าอยู่ ณ ที่สมควร, เทพนั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เพราะลมฝนอย่างแรงพัดโค่นที่อยู่ของข้าพระองค์ล้มลง ทำให้มีรากขึ้นเบื่องบน พระเจ้าข้า, เทพ ก็เมื่อเธอดำรงอยู่ในรูกขธรรม (ธรรมที่เทพผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้พึงประพฤติ) แล้ว ลมฝนอย่างแรงได้พัดมาโค่นที่อยู่ของเธอล้มลง ทำให้มีรากขึ้นเบื่องบนได้อย่างไร, เทพทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เทพผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ ดำรงอยู่ในรูกขธรรมเป็นอย่างไร,

^{๔๙}Phramaha Sirivat Wongsa, **The Concept of Devas as Depicted in**

เทพ หมู่คนในโลกนี้ ผู้ต้องการร่ายล้อมนำร่ายของตนไม่ไป ผู้ต้องการ เปลือกย่อม
 นำเปลือกไป ผู้ต้องการใบย่อมนำไป ผู้ต้องการดอกย่อมนำดอก
 ไป ผู้ต้องการผลย่อมนำผลไป แต่เทพไม่พึงดีใจหรือเสียใจเพราะการกระทำ
 นั้น ๆ เทพผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ดำรงอยู่ในรุกขธรรมเป็นอย่างนี้แล,
 ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์ไม่ดำรงอยู่ในรุกขธรรมเป็นแน่ ลมฝน
 อย่างแรงจึงได้พัดโคนที่อยู่ของข้าพระองค์ให้ล้มลง ทำให้มีรากขึ้นเบื้องบน,
 เทพ ถ้าเธอพึงดำรงอยู่ในรุกขธรรม ที่อยู่ของเธอก็จะพึงมีเหมือนกาลก่อน,
 ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์จะดำรงอยู่ในรุกขธรรม ขอให้ที่อยู่ของข้า
 พระองค์จะมีเหมือนกาลก่อนเกิด,
 ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงบันดาลให้มีลมฝนอย่างแรงพัดต้นไม้ใหญ่
 ชื่อสุปติภูษะให้กลับตั้งขึ้นดังเดิมด้วยฤทธิ์ ต้นไม้ใหญ่ชื่อสุปติภูษะได้มีเปลือกมี
 รากตั้งอยู่ดังเดิม ฉันทไค”^{๕๐}

สรุปว่า ดังที่กล่าวมา ธรรมที่เทวดาปฏิบัตินั้น นำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตได้ และมีสิทธิ์ที่
 จะเป็นเทวดาได้ เพราะมีธรรมสำคัญของเทวดา คือ หิริโอตตปปะ เทพแห่งธรรมชาติหรือสิ่งอื่น ๆ
 มีมรเทพ เป็นต้น ทำหน้าที่ดูแลรักษาบ้านเรือน ซึ่งคนไทยนิยมเคารพบูชาด้วยการสร้างศาลให้สถิตอยู่
 ประจำ เรียกว่าศาลพระภูมิเจ้าที่ไว้หน้าบ้าน ตามชนบทนั้นนิยมทำหิ้งบูชาไว้มุมบ้าน สักการบูชาด้วย
 ข้าวตอก ดอกไม้ในวันพระ ถือว่าเทพนี้เป็นเจ้าของบ้านเรือน ดูแลรักษาให้บ้านปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย
 ไฟไหม้ น้ำท่วม แผ่นดินไหว เป็นต้น ดังนั้น เทพทุกเทพจะรักมนุษย์ ช่วยมนุษย์ผู้ไหว้ดีพลีถูก มี
 จริยธรรมในการอยู่ร่วมกับเทพ ไม่กล้าทำความชั่ว เพราะเกรงเทพจะพิโรธ มีส่วนให้มนุษย์มีจริยธรรม
 เกิดคุณค่าต่อสังคม ส่งผลสู่การพัฒนาชีวิตได้อย่างดี

^{๕๐} ๐.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๔/๕๒๘.